

فصلنامه علمی - پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

دوره ۱۵، شماره ۲ - شماره پیاپی ۵۳، تابستان ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۳

صص: ۲۰-۱

مفهوم پردازی مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی

فاطمه پاکنهاد^۱ محمدجواد تقی پوریان*^۲ بهزاد فرخ سرشت^۳ معصومعلی سلیمیان^۴

۱- دانشجوی دکتری رفتار سازمانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، ایران

۲- استادیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، ایران

۳- استادیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، ایران

۴- استادیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی انجام شد. پژوهش حاضر از نظر طرح جز پژوهش های کیفی است. مشارکت کنندگان بالقوه ی پژوهش، مدیران و کارکنان بخش دولتی هستند که با روش نمونه گیری هدفمند صاحب نظران کلیدی و در ادامه تکنیک اشباع، ۲۰ نفر از مدیران ارشد و کارکنانی که در حوزه مرتبط با پژوهش دارای سابقه اجرایی و پژوهشی بودند، انتخاب شدند. برای جمع آوری داده ها از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده گردید و محقق با استفاده از نرم افزار مکس کیو دی و انجام کد گذاری (کد باز و کد محوری)، سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی را در ۸ بعد به نام های اعتماد (۲۴ گزینه)، مشارکت و همیاری (۱۳ گزینه)، انسجام و همبستگی (۱۹ گزینه)، آگاهی اجتماعی (۳۲ گزینه)، شناختی (۲۳ گزینه)، ساختاری (۳۲ گزینه)، ارتباطی (۵۰ گزینه) و حمایت اجتماعی (۴ گزینه) دسته بندی کرد و مدل کیفی طراحی گردید. تا کنون تحقیقی در زمینه شناسایی مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی در بخش دولتی انجام نگرفته است. یافته های این مطالعه می تواند به مدیران سازمان ها در جهت بالابردن سطح سرمایه اجتماعی در بستر فضای مجازی کمک نماید و در نهایت باعث بهبود عملکرد سازمان شود.

واژگان کلیدی: اعتماد، مشارکت و همیاری، انسجام و همبستگی، حمایت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، ساختاری، شناختی، ارتباطی.

مقدمه و بیان مسئله

با ظهور فناوری های ارتباطی که برجسته ترین آن اینترنت است به عنوان یکی از مهم ترین ابداعات بشر در قرن اخیر، با قابلیت ها و کارکردهای متعدد و گسترده اش، بخش های مختلف زندگی انسانی را تحت تأثیرات مثبت و منفی خود قرار داده است. مینا و هدف اصلی اینترنت، برداشتن فاصله جغرافیایی میان انسان های سراسر دنیا و ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و تبادل اطلاعات است (سلیمانی پور، ۱۳۹۴). رسانه های اجتماعی از تکنولوژی موبایل و مبتنی بر وب بر روی تلفنهای هوشمند و تبلت ها برای خلق تعاملات بالا بین افراد جامعه و سازمانها که قادر به اشتراک گذاری، خلق مشترک، بحث و ... می باشد، استفاده می کنند و از این طریق روش های ارتباطی بین افراد و سازمان را متحول کرده است (هیو و همکاران، ۲۰۱۶). امروزه شبکه های اجتماعی مجازی^۱ عضو جدائی ناپذیر جامعه بشری شده و بدلیل امکاناتی که در اختیار کاربرانشان قرار می دهند از محبوبیت بالایی برخوردارند و همه روزه مورد استفاده قرار می گیرند (موریس و همکاران، ۲۰۱۰).

از سوی دیگر سرمایه اجتماعی^۲ مفهومی پیچیده، چند وجهی و بین رشته ای است که علیرغم تازگی و پیچیدگی، توجه بسیاری از صاحب نظران حوزه های یاد شده را به خود جلب کرده (کریستینا و همکاران، ۲۰۱۶: ص ۱۶). در کل میتوان سرمایه اجتماعی را زیر بنا و زمینه ساز اصولی فرایند مدرنیزاسیون دانست، پس به دلیل قرار داشتن کشور ما در حالت گذار و ضرورت برنامه ریزی های همه جانبه به منظور دستیابی به توسعه پایدار و عبور از حالت گذار و رسیدن به یک ثبات نسبی و واقعی، شناخت و به کارگیری عواملی که سبب افزایش این متغیر اجتماعی میشود، لازم است (محمدامینی، ۱۳۹۶). سرمایه اجتماعی که حاصل شبکه های مرتبط ارتباطات و مراودات اجتماعی است، یکی از مفاهیم تحت تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی است. بسیاری از محققان معتقدند که سرمایه اجتماعی نه تنها روابط نزدیکی بین اعضا برقرار می کند، بلکه ارتباط، شناسایی و اعتماد را نیز تشویق می کند. بنابراین، سرمایه اجتماعی یک منبع حیاتی در ساختن یک جامعه است (جهان، ۲۰۲۰). ارزش سرمایه اجتماعی بستگی به ایجاد شبکه های اجتماعی دارد؛ عبارتی سرمایه اجتماعی به وسیله اعتبار کنشگران و کاربرانی که در همکاری با شبکه های اجتماعی نقش دارند تعریف می شود (پیله وری، ۱۳۹۶). با پیدایش رسانه های جدید (اینترنت)، مفهوم جامعه سنتی توسط جوامع آنلاین به چالش کشیده شده است بنابراین عضویت در این شبکه های اجتماعی مجازی و تاثیر آن بر روابط افراد یا به عبارتی سرمایه اجتماعی حائز اهمیت است (آقابراریان حمزه کلائی، ۱۳۹۵). کارکنان سازمان ها معتقدند استفاده از رسانه های اجتماعی موجب ایجاد حس تعامل میان آنها

^۱ . Virtual Social Networks

^۲ . Social capital

خواهد شد و وجود این حس به عنوان یک منبع برای آنان موجب افزایش دلبستگی عاطفی شده و تعهد بیشتر به سازمان را در پی دارد و در نهایت بر عملکرد شغلی آنان موثر خواهد بود (موکبل و همکاران، ۲۰۱۳؛ شایان و همکاران، ۱۳۹۵).

بنابراین سوالی که با توجه به نوپا بودن چنین تحولاتی در عرصه سازمان های کشور و نقش آنها در ارائه خدمات مطلوب تر و توانمند ساختن سازمان در جهت رویارویی با محیط های متنوع و در حال تغییر امروزی مطرح می گردد این است، مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی کدام اند؟

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی

واژه سرمایه اجتماعی^۱ مفهومی در حوزه جامعه شناسی است (فدائی کیوانی و خروجی کوبنده، ۱۳۹۶). مبحث سرمایه اجتماعی برای نخستین بار قبل از سال ۱۹۱۶ در مقاله ای توسط هانی فان از دانشگاه ویرجینیای غربی (در آمریکا) مطرح شد (لوهمن، ۲۰۱۳). وی سرمایه اجتماعی را شامل دارایی هایی می دانست که در زندگی روزانه افراد به حساب می آیند، همانند حسن تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی بین افراد و خانواده هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می دهند. اما با وجود اهمیت آن در تحقیقات اجتماعی تا سال ۱۹۶۱ میلادی، جین جاکوب در اثر خود به عنوان "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی" سرمایه اجتماعی را بعنوان شبکه های اجتماعی فشرده در محدوده های قدیمی و مختلط شهری در ارتباط با نظافت، پیشگیری از جرائم خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی در نظر گرفت. در دهه ۱۹۷۰، گلن لوری آن را برای توصیف مشکل اقتصاد درون شهری به کار برد. سرمایه اجتماعی از سال ۱۹۸۰ وارد متون علوم سیاسی و جامعه شناسی شد و ابتدا توسط جاکوبز، بوردیو، پاسرون و لوری مطرح می شود، اما توسط کسانی چون کلمن، بارت، پاتنام و پرتز بسط و گسترش داده می شود (ریعی سروندی و صمدی فروشانی، ۱۳۹۷). مفهوم سرمایه اجتماعی بصورت آنچه که امروزه مدنظر است به تدریج در دهه ۱۹۹۰ رایج شده است و مورد توجه محافل دانشگاهی قرار گرفت اما به معنای این نیست که در آثار جامعه شناسان کلاسیک اثری از این مفهوم نباشد، در آثار اندیشمندان و جامعه شناسانی چون مارکس، زمبل دورکیم، وبر و پارسونز به مفاهیمی همچون اضطراب، نفع عمومی، ارزش ها و اعتماد اجتماعی توجه شده که هر یک ابعادی از مفهوم سرمایه اجتماعی را در بر می گیرد (محمدامینی، ۱۳۹۶). بنابراین سرمایه اجتماعی را می توان بعنوان سرمایه ای که در اختیار افراد قرار دارد و باعث برقراری حس همکاری و اطمینان میان افراد می شود، تعریف کرد. در

^۱ . social capital

^۲ . Hanifan

تعریف سرمایه اجتماعی متخصصان رشته های مختلف از جمله روانشناسی، جامعه شناسی، علوم سیاسی و ... تعاریف متعددی را مطرح کرده اند و به تعریف و تفسیر سرمایه های اجتماعی در دیدگاه های خود پرداخته اند که در زیر به بعضی از آنها اشاره می شود:

از نظربوردیو (۱۹۸۶) سرمایه اجتماعی مجموعه منابع بالفعل و بالقوه در دسترس فرد یا گروه است که دارای شبکه ی نسبتاً بادوامی از ارتباطات نهادینه شده یا آشنایی های متقابل و قابل احترام هستند (بوردیو، ۱۹۸۶: ۲۴۸؛ به نقل از جهانبخش گنجه، ۱۳۹۴). و پاتنام سرمایه اجتماعی را اجزای اصلی سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها شبکه هایی که می توانند کارایی اجتماعی را با تسهیل کنش های هماهنگ بهبود دهند، می داند. (خیرگو و سهیلی، ۱۳۹۷). در واقع موجب ایجاد ارتباط و همکاری متقابل و مشارکت بهینه اعضای اجتماع می شوند و در نهایت منافع متقابل آنان را تامین خواهد کرد (پاتنام، ۱۹۹۵: ۳۵). همچنین از نظر کلمن سرمایه اجتماعی به معنی همکاری و تعاون افراد با یکدیگر، در شبکه های مبتنی بر اعتماد و هنجارهای مشترک است که می توان آن را در محیط و گروه های مختلف دید. (انصاری فرد، ۱۳۹۵). فوکویاما^۱ سرمایه اجتماعی را این گونه تعریف میکند: سرمایه اجتماعی را به سادگی میتوان به عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزشهای غیر رسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میان آنان مجاز است، در آن سهم هستند (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۱۳-۱۰).

شبکه اجتماعی

یکی دیگر از شبکه های مهمی که کاربردهای زیادی در علوم اجتماعی و جمعیت شناسی دارد، شبکه های اجتماعی است (جهانبخش گنجه، ۱۳۹۴). مفهوم شبکه اجتماعی، اولین بار در سال ۱۹۴۰ در حوزه مطالعات انسان شناسی توسط رادکلیف براون معرفی شد سپس در اواسط دهه ۱۹۵۰ این مفهوم توسط بوت^۲ و بارنز^۳ مورد استفاده قرار گرفت (علیپور ملاماشی، ۱۳۹۶). در واقع شبکه های اجتماعی، الگویی از روابط است که کنشگران را به هم متصل می کند. همانطور که می دانیم مسئله اصلی در دیدگاه شبکه، روابط است و واحد تشکیل دهنده ساخت جامعه، شبکه های تعاملی هستند.

شبکه های اجتماعی مجازی

اینترنت از همان روزهای اولیه شکل گیری، ابزاری برای برقراری ارتباطات بین فردی و بین گروهی بوده است. اما طی یک دهه گذشته شاهد رشد شکل جدیدی از تعاملات مجازی در قالب سایت هایی بوده ایم که "شبکه اجتماعی مجازی" نام گرفته اند. با توجه به امکانات نوین، به نظر می رسد شبکه های اجتماعی مجازی در حال

^۱. Fukuyama

^۲. Boot

^۳. Barnes

تغییر ماهیت روابط اجتماعی هستند (بوید و ایسون^۱، ۲۰۰۷؛ به نقل از نوغانی و نقل زرین، ۱۳۹۲). ظهور فناوری های نوین ارتباطی سبب گردیده است انسانها علاوه بر حضور در شبکه های اجتماعی واقعی، پاره ای از تعاملات خود را در فضای مجازی به ویژه پایگاه های شبکه های اجتماعی مجازی انجام دهند (محمد امینی، ۱۳۹۶).

سرمایه اجتماعی شبکه

سرمایه اجتماعی در شبکه های اجتماعی مجازی وسیله ایست برای رسیدن به توسعه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه، که به موازات استفاده و گسترش اینترنت و پدیدار شدن اثرات آن در همه زمینه ها به خصوص برقراری روابط و ارتباطات اجتماعی و دسترسی همه جانبه و کاربردهای جدید و متنوع برای تمام سنین و افراد مختلف، تاثیرات خود را گذاشته است. در حقیقت شبکه های اجتماعی، برای توسعه سرمایه اجتماعی آنلاین، با ایجاد اشکال مختلف تعامل و متقابل با این شبکه ها طراحی شده است و استفاده از شبکه های اجتماعی می تواند به توسعه سرمایه اجتماعی آنلاین کمک کند (ابوترابی اناری، ۱۳۹۵).

پیشینه تجربی

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیقات داخلی و خارجی

شماره	عنوان تحقیق	منبع	نتایج تحقیق
۱	بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر نورآباد)	(امیریان و همکاران، ۱۳۹۸)	هم زمان با شکل گیری اولین اجتماع های بشر در طول تاریخ اتخاذ تدابیری جهت افزایش احساس امنیت و پیشگیری از وقوع جرایم در فضاهای شهری مد نظر بوده است. در این خصوص تحقیق حاضر با روش توصیفی تحلیلی و به منظور سنجش مؤلفه های سرمایه اجتماعی مؤثر بر احساس امنیت شهروندان و ارائه راهکارهایی جهت حذف عوامل ناامنی شهر نورآباد انجام گرفت. ابزار تحقیق مبتنی بر پرسشنامه با حجم نمونه ۳۸۳ نفر بر اساس جدول مورگان بود که به وسیله نمونه گیری تصادفی طبقه ای در سطح نواحی توزیع شد. نتایج بررسی ها نشان داد احساس امنیت شهروندان شهر نورآباد در سطح پایینی قرار دارد. همچنین بین عوامل سرمایه اجتماعی که شامل (اعتماد، انسجام، وحدت و یگانگی، همبستگی و همدلی، هویت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و بیش و شناخت) و احساس امنیت در نواحی شهر رابطه معناداری وجود دارد. با شناسایی این عوامل در نواحی و مشخص شدن میزان اثرگذاری آن ها می توان با اقدامات مؤثر در پیشگیری از جرایم تدابیری را تدوین و اجرا کرد.
۲	مدل سازی روابط سرمایه اجتماعی، امنیت و توسعه گردشگری خارجی	(مهرنوش و همکاران، ۱۳۹۸)	نتایج حاکی از آن بود ابعاد سرمایه اجتماعی که شامل اعتماد، مسئولیت پذیری، هنجارها، مشارکت اجتماعی، و حمایت و کمک کردن و تعاون است، امنیت را به صورت معناداری تحت تاثیر قرار می دهد. و همچنین، امنیت بر توسعه گردشگری خارجی تاثیرگذار است.
۳	سرمایه بازتولید برای چارچوبی ارائه فراترکیب رویکرد از استفاده اجتماعی با	(فلاح، ۱۳۹۸)	پژوهش حاضر، باهدف ارائه چارچوبی برای بازتولید سرمایه اجتماعی در محیط کار، به تحلیل کیفی نتایج پژوهشهای انجام شده در زمینه سرمایه اجتماعی و افول آن در سازمان پرداخته است تا راهکارهایی برای بازتولید سرمایه اجتماعی ایجاد نماید. تأکید این تحقیق در بازتولید سرمایه اجتماعی، به کارگیری روش فراترکیب که یکی از روشهای فرامطالعه میباشد، به همراه تحلیل داده بنیاد است. مطابق این رویکرد و پس از تدوین سؤالات تحقیق، جستجوی اولیه و پالایش منابع مرتبط با موضوع سرمایه اجتماعی در بین سالهای ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ تعداد ۳۶۵ منبع یافت شد که از این تعداد، ۹۳ منبع انتخاب و با استفاده از روش تحلیل داده بنیاد اشتراوس و کوربین (۱۹۹۰) کدگذاری انجام شد. حاصل کدگذاری انجام شده استخراج ۱۱ مقوله فرعی و ۶ مقوله اصلی در رابطه با بازتولید سرمایه اجتماعی در محیط کار است. نتایج نشان میدهد مقوله های بازتولید سرمایه اجتماعی در محیط کار در بعد شرایط علی شامل ظرفیت سازی رفتاری (افزایش بیش و شناخت، تقویت همکاری و هماهنگی و همدلی) و هم افزایی (هنجاری اعتماد، تعاملات، مشارکت کارکنان)، در بعد عوامل مداخله گر شامل ارزش فردی و گروهی ادراک شده (تعهد و مسئولیت پذیری سازمانی، مهارت های ارتباطی)، در بعد عوامل زمینه ای شامل سازگاری سازمانی و محیطی (حمایت اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، مشارکت اجتماعی) و در بعد

^۱ . Boyd & Ellison

		راهبردها شامل راهبردهای ساختاری و اجتماعی (انسجام و یکپارگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی) است. مطابق نتایج این تحقیق بازتولید سرمایه اجتماعی در محیط کار میتواند پیامدهای متنوعی از نظر فردی، سازمانی و اجتماعی ایجاد نماید.	
۴	ترسیم الگوی ارتقای سرمایه اجتماعی در سازمان های دولتی ایران: پژوهشی کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد	(خبرگو و سهیلی، ۱۳۹۷)	با به کارگیری راهبرد داده بنیاد الگوی ارتقای سرمایه اجتماعی شامل عوامل درون سازمانی نظیر عوامل فردی، عوامل ساختاری، عوامل مدیریتی، عوامل ایمنی و اعتماد، عوامل آموزشی، عوامل انسجام و همبستگی، و عوامل برون سازمانی نظیر عوامل نهادی و دولتی، عوامل اطلاعاتی، عوامل فناوری، عوامل فرهنگی و ایدئولوژیکی، عوامل اجتماعی و خانوادگی، عوامل مشارکتی شناسایی شدند. که این عوامل می توانند موجب ارتقای سرمایه اجتماعی سازمان گردد.
۵	بررسی تاثیر عضویت در شبکه اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی کاربران	(کریمی، ۱۳۹۷)	نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها نشان داد که سابقه عضویت، میزان حضور دانشجویان در شبکه های اجتماعی مجازی و انگیزه های استفاده دانشجویان از شبکه های اجتماعی مجازی می تواند سرمایه اجتماعی دانشجویان را پیش بینی نماید. همچنین انگیزه های استفاده دانشجویان از شبکه های اجتماعی مجازی بر مشارکت اجتماعی، روابط رسمی نهادی و اعتماد اجتماعی تاثیر معناداری دارد. بر این اساس دانشجویان می توانند با استفاده مناسب از شبکه های اجتماعی مجازی مقدمات افزایش سرمایه اجتماعی خود را فراهم کنند.
۶	سرمایه میزان جامعه شناختی تبیین تهران شهر محله های اجتماعی	(مصطفی پور و همکاران، ۱۳۹۷)	نتایج حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی کمی (ارتباطات، انتظارات، ساختار) و سرمایه اجتماعی کیفی (اعتماد، مشارکت، احساس تعلق) محله مبارک آباد نسبت به محله سیلان و راه آهن در سطح بالاتری قرار داشته است که این خود نیز نشان میدهد که سرمایه اجتماعی کیفی کل نسبت به سرمایه اجتماعی کمی کل در سطح بالاتری قرار دارد. در نهایت باید گفت که براساس آزمون کروسکال والیس تفاوت معناداری تا سطح ۹۹ درصد بین محلات مورد مطالعه شهر تهران در زمینه سرمایه اجتماعی وجود دارد. در نهایت نتایج تأیید کننده فرضیه های این پژوهش یعنی رابطه مستقیم و مثبت مفاهیم یاد شده است ابعاد سرمایه اجتماعی در محلات میباشد؛ همچنین نتایج، تبیین کنندۀ تفاوت این ارتباط در بین سه ناحیه شهری میباشد که از نظر پایگاه اقتصادی در وضعیت مشابهی قرار ندارند، به گونه ای که در یک گستره جغرافیایی، سرمایه اجتماعی در ناحیه ای بیشتر است که از لحاظ پایگاه اقتصادی در وضعیت مطلوبتری قرار داشته باشد.
۷	بررسی عوامل موثر بر وضعیت سرمایه اجتماعی کاربران شبکه های اجتماعی مجازی در شهر اصفهان	(محمدامینی، ۱۳۹۶)	نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها نشان داد ویژگیهای فردی، پایگاه اقتصادی و اجتماعی و میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بر سه بعد سرمایه اجتماعی (اعتماد، ارتباط، مشارکت همگانی) موثر است به نحوی که از بین ویژگیهای فردی سن، وضعیت تاهل و قومیت بر سه شاخص سرمایه اجتماعی تاثیر پذیری بیشتری دارد.
۸	بررسی کاربست مؤلفه های سرمایه های اجتماعی در مدارس شهر تهران: مطالعه ای کیفی	(دهقانی و فرجی، ۱۳۹۶)	مقوله اصلی به دست آمده در این تحقیق که عبارتند از: به کارگیری نیروی انسانی شایسته، آموزش حرفه ای معلمان و مدیران و مربیان، تگه داشت نیروی انسانی، تقویت اخلاقی حرفه ای در معلمان و مدیران، استقلال اداری و مالی مدارس، مدیریت امکانات آموزشی کشور، تقویت فرهنگ سازمانی مدرسه، تشویق فعالیتها و گروهی دانش آموزان، توجه به نیازهای دانش آموزان و تفاوتهای فردی و بازنگری در شیوه های ارزشیابی و تدریس. همچنین هریک از این مقوله ها، دارای زیرمقوله هایی است به تعداد ۹۳ زیر مقوله و ابعاد سرمایه اجتماعی را ساختاری (رهبری، سازمان)، رابطه (هنجارهای متقابل) و شناختی (اعتماد) میباشد. بر اساس یافته های پژوهش با اجرا و فراهم نمودن مؤلفه های یاد شده، میتوان سرمایه اجتماعی را تا حد قابل ملاحظه ای در مدارس ایجاد و تقویت نمود.
۹	بررسی رابطه میزان و نحوه استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه حکیم سبزواری	(پيله وری، ۱۳۹۶)	نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها نشان داد که بین متغیر میزان استفاده از شبکه اجتماعی مجازی با متغیرهای اعتماد (بین شخصی، تعمیم یافته و سازمانی)، حمایت اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد ولی با متغیر مشارکت اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. همچنین بین نحوه استفاده اجتماعی و غیر اجتماعی از شبکه اجتماعی با اعتماد بین شخصی - اعتماد تعمیم یافته - اعتماد سازمانی رابطه معناداری ندارد ولی با اعتماد بین شخصی، حمایت اجتماعی، روابط اجتماعی و مشارکت گروهی رابطه معناداری وجود دارد. البته فرضیه رگرسیونی تحقیق هم نشان می دهد که میزان استفاده در رابطه بین نحوه استفاده از شبکه اجتماعی و سرمایه اجتماعی موثر است.
۱۰	بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی آفلاین و تعامل یادگیری آفلاین	(کنت و همکاران، ۲۰۱۹)	هدف این مقاله درک بهتر نقش تعامل آفلاین در چارچوب سرمایه اجتماعی می باشد. برای انجام این پژوهش اطلاعات لازم از طریق دو پرسشنامه جمع آوری گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد تعامل آفلاین ممکن است به عنوان یک توسعه تکمیلی به سرمایه اجتماعی آفلاین یا حتی به عنوان یک اثر علی بر سرمایه اجتماعی درک شود.
۱۱	بررسی عوامل مؤثر در ایجاد سرمایه اجتماعی	(ساوکانی و اسماعیل، ۲۰۱۹)	نتایج تحقیق آنها نشان داد برای ایجاد سرمایه اجتماعی می بایست پنج بعد مورد توجه قرار گیرد که عبارتند از تأثیر معنویت و فرهنگ، مزایای تعامل با دوستان و همکاران در شبکه های اجتماعی، اعتمادسازی در زمان وجود مشکلات مالی، هنجارهایی مانند مزایای دریافت کمک مالی و در نهایت مزایای مشارکت در ارتباطات در شبکه های اجتماعی.
۱۲	نقش برنامه های مداخله گر بر ایجاد سرما یه اجتماعی در سازمان	(منگ و همکاران، ۲۰۱۹)	سرمایه اجتماعی را به ۴ زیرگروه مشارکت، اتصال به شبکه، منابع جاسازی شده و اعتماد تقسیم کرده است. از نظر آنها سرمایه اجتماعی در محیط کار با رفاه کارکنان و تعامل کاری ارتباط دارد. روش مداخله به عنوان ابزاری مفید در محیط کار، تأثیر مثبتی بر سرمایه اجتماعی دارد و باید توجه بیشتری به اجرای برنامه های عملی در این روش گنجانده شود. آنها در این خصوص پیشنهادهایی برای افزایش برنامه های مداخله ارائه داده اند که شامل مشارکت مدیریت در اجرا و نظارت بر اجرای طرحهای عملی و نیز یکپارچه سازی و وحدت طرحهای عملی در روند موجود در محل کار است.
۱۳	سرمایه داری مشترک، سرمایه اجتماعی و پویایی درون سازمانی	(لی، ۲۰۱۸)	نتایج بدست آمده حاکی از آن است که مشارکت کارکنان در مالکیت و کنترل باعث افزایش اعتماد کارگران به شرکت می شود که به نوبه خود تعهد به عملکرد و نوآوری در محل کار را ارتقا می بخشد.
۱۴	سرمایه اجتماعی در بین متخصصان مراقبت های بهداشتی: یک مطالعه آینده نگر از اهمیت آن برای رضایت شغلی، اشتغال زایی و مشارکت در پیشرفت های بالینی	(استرامگرین و همکاران، ۲۰۱۶)	هدف تحقیق ارزیابی اهمیت سرمایه اجتماعی (به رسمیت شناختن، اعتماد عمودی، اعتماد افقی و متقابل) برای رضایت شغلی، اشتغالزایی و مشارکت در پیشرفتهای بالینی. نتایج حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی با تعامل شغلی عمومی و رضایت شغلی متخصصان بهداشت همراه بود. تجزیه و تحلیل ارتباط مثبت بین همه ابعاد اندازه گیری شده سرمایه اجتماعی و مشارکت در بهبود بالینی ایمنی بیمار و کیفیت مراقبت نشان داد. تجزیه و تحلیل آینده نگر نشان داد که افزایش سرمایه اجتماعی باعث افزایش رضایت شغلی، تعامل شغلی و تعامل در بهبود بالینی ایمنی بیمار می شود.

بعد از جمع بندی های صورت گرفته ،مولفه های پیشنهادی در قالب چارچوب نظری شامل تعهد و مسئولیت پذیری^۱ ، تعامل پذیری^۲ ، اعتماد^۳ ، مشارکت اجتماعی^۴ ، وحدت و یگانگی^۵ ، حمایت اجتماعی^۶ ، هنجار اجتماعی^۷ ، ساختاری^۸ ، ارتباطی^۹ ، شناختی^{۱۰} می باشد. بنابراین با توجه به موضوعات مطرح شده در بیان مساله و پیشینه تحقیقات مدل مفهومی تحقیق به شرح زیر می باشد:

۱. شکل ۱-مدل مفهومی اولیه برگرفته از مبانی نظری و پیشینه تحقیق

با توجه به مبانی نظری ، پیشینه تحقیق در حوزه سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه های اجتماعی مجازی محقق قصد دارد با استفاده از مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته دیگر مؤلفه های احتمالی این مقیاس را شناسایی کند. تحقیقات قبلی که صورت گرفته بستر آنها کاملا متفاوت و در فضای سنتی مورد بررسی قرار گرفتند ،درسته که بحث اعتماد و ... در

^۱ . Commitment and responsibility

^۲ . Interactivity

^۳ . Trust

^۴ . social participation

^۵ . Unity and Unity

^۶ . social support

^۷ . social norms

^۸ . Structural

^۹ . communicational

^{۱۰} . Cognitive

آن‌ها زیاد بوده ولی در این تحقیق بستر تغییر کرده و در محیط مجازی مورد بررسی قرار گرفت غالباً یک سری مفاهیم هم عوض خواهد شد و حتی خود عنوان بندی هم بعضی مواقع عوض می‌شود. و در قسمت بحث و مقایسه می‌توان بجای هر یک از مولفه‌ها، معادل آن را بکار برد.

روش تحقیق

با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر، از نظر طرح جزء پژوهش‌های کیفی و از نظر راهبرد، جز پژوهش‌های مطالعه موردی کیفی می‌باشد. مشارکت کنندگان این پژوهش را مدیران ارشدی که دارای سابقه پژوهشی و اجرایی بودند و همچنین کارکنانی که در این زمینه تحقیقاتی را در قالب مقاله یا رساله انجام داده‌اند، تشکیل داده که با روش نمونه‌گیری هدفمند و تکنیک اشباع نظری، تعداد ۲۰ نفر از مدیران ارشد و کارکنان بخش دولتی انتخاب شدند. از آنجائیکه این پژوهش از رویکرد کیفی پیروی کرده، مصاحبه از اصلی‌ترین ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش بوده است. در خصوص شیوه گردآوری داده‌های پژوهش باید اشاره نمود که پژوهشگر پس از انجام هماهنگی‌های لازم، از طریق مصاحبه حضوری و با طرح سوالات باز و بسته نظرات افراد را دریافت کرد و تا جایی که پس از انجام ۲۰ مورد مصاحبه، دیگر اطلاعات جدیدی اضافه نشد و کفایت جمع‌آوری اطلاعات محرز گردید. در انتها برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزار MAX QDA استفاده شد. بدین صورت که پس از کدگذاری باز و کدگذاری متمرکز در نرم‌افزار مکس کیودا، محقق سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی را در ۸ بعد دسته‌بندی نمود که شامل آگاهی اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، شناختی، ساختاری، ارتباطی، مشارکت و همیاری، اعتماد و حمایت اجتماعی بوده است.

یافته‌ها

برای تحلیل کیفی مصاحبه‌های انجام شده محقق مراحل زیر را طی کرده است:

گام اول) تبدیل صوت به متن نوشتاری:

تمام صحبت‌های مصاحبه‌شوندگان که بوسیله نرم‌افزار ضبط می‌شود، توسط محقق به متن نوشتاری برگردان و به صورت متن وردی در می‌آید.

گام دوم) کدگذاری باز:

شروع فرایند تحلیل متن با کدگذاری باز صورت می‌گیرد. کدگذاری باز یا همان کدگذاری خط به خط قصد دارد تا داده‌های متنی را در قالب مفاهیم در آورد. به این منظور ابتدا داده‌ها از هم تقطیع می‌شوند و به هر قطعه از داده‌های متنی یک نام (کد) اختصاص داده می‌شود. هدف اصلی کدگذاری باز، مفهوم‌سازی داده‌ها می‌باشد (ابوالمعالی، ۱۳۹۱). بنابراین از تجزیه و تحلیل ۲۰ مصاحبه، ۳۵۳ جمله استخراج گردید و در مجموع ۱۷۴ کد باز به دست آمد.

گام سوم) کدگذاری محوری:

با توجه به اینکه در مرحله قبلی کدهای زیادی بدست آمده است لذا این کدها باید بصورت هم خانواده درآیند و کدهای که در یک خانواده قرار می گیرند را مشخص کرد که به این عمل کدگذاری متمرکز گویند بنابراین در این تحقیق کدهای باز استخراجی به ۸ کد محوری تبدیل شدند.

جدول ۲: شناسایی مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی استنتاج شده از کدگذاری مصاحبه خبرگان (طراحی نگارندگان)

دسته بندی کدمحوری	کد باز	ردیف	دسته بندی کدمحوری	کدباز	ردیف
اعتماد	اطمینان دارم که همکارانم با من صادق هستند.	۲۰	اعتماد	حس همکاری و مشارکت در کارها بین همکاران.	۱
	اطمینان دارم که همکارانم به کامیابی و موفقیت من توجه دارند.	۲۱		اعتماد متقابل مهم ترین عامل موفقیت در مشارکت.	۲
	اطمینان دارم که همکارانم اطلاعات مهم را با من در میان می گذارند.	۲۲		تعاملات و روابط متقابل با همکاران.	۳
	داشتن صراحت کامل در بیان واقعیت های اجتماعی-سیاسی.	۲۳		اعتماد، عامل پیوند افراد و سازمان است.	۴
	اقتضای شرایط به این است که هر کس به فکر خودش باشد.	۲۴		مدیریت اثربخش منبث از اعتماد دو طرفه است.	۵
مشارکت و همیاری	آزادی بیان در شبکه های اجتماعی.	۲۵		اعتماد متقابل باعث کاهش هزینه تعاملات می شود.	۶
	معتقدم که کارگروهی و مشارکتی، آزادی و اختیار ما را محدود می کند و کمتر به نتیجه می رسد و به گرفتاری آن نمی ارزد.	۲۶		واژه و عباراتی که در ذهن خود نسبت به کارمند دارید می تواند بر اعتماد و انتظار آنها تاثیر گذار باشد.	۷
	در تصمیم گیری سازمانی داوطلبانه شرکت می کنم.	۲۷		همکاران وظایف محوله را درست انجام میدهند.	۸
	مسئولیت پذیری در گروه های اجتماعی.	۲۸		میزان تمایلات همکاری جویانه در محیط های مجازی.	۹
	درباره مشکلات سازمان با همکارانم و مسئولینم مذاکره یا مکاتبه می کنم.	۲۹		میزان صداقت نسبت به همکاران.	۱۰
	داوطلبانه تجربه خود را در اختیار دیگران قرار می دهم.	۳۰		میزان اطمینان نسبت به همکاران.	۱۱
	علاقه دارم دیگران از اطلاعات بنده بهره مند گردند.	۳۱		میزان صراحت نسبت به همکاران.	۱۲
	جهت گیری به سمت هدف جمعی.	۳۲		اعتماد به محتوای اطلاعات و اخبار دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی.	۱۳
	انگیزه برای رسیدن به نفع عمومی.	۳۳		میزان اعتماد و اطمینان به شبکه های اجتماعی و اعضای گروه.	۱۴
	روحیه همکاری و تعاون در انجام وظیفه.	۳۴		اعتماد شما به همکاران باعث بروز و ارتقا رفتار سالم می شود.	۱۵
	بسیخ منابع برای انجام کار گروهی.	۳۵		میزان اعتماد و اطمینان و خوش بینی افراد نسبت به عملکرد نهادها و گروه های اجتماعی.	۱۶
	استفاده مشترک از منابع و منافع.	۳۶		اعتماد کارکنان به ارزش ها و اصول سازمان و مبنای کار قرار دادن.	۱۷
	تضمین منابع افراد در هنگام مشارکت.	۳۷		صادقانه رفتار کردن کارکنان نسبت به همدیگر.	۱۸

	اهمیت دادن افراد به هم.	۳۸		آدم تا از کسی بدی ندیده باید به او اعتماد کند.	۱۹
	وقتی من احساس تنهایی می کنم کسانی هستند که می توانم با آنها صحبت کنم.	۶۰		احترام گذاشتن به حقوق یکدیگر.	۳۹
آگاهی اجتماعی	استفاده و رجوع به اینترنت و دسترسی به شبکه های اجتماعی مجازی.	۶۱	انسجام و همبستگی	وجود روابط محبت آمیز و دوستانه میان کارکنان.	۴۰
	مکالمه با دوستان و آشنایان صرف تبادل اطلاعات و اخبار مختلف.	۶۲		کمک به همدیگر در هنگام گرفتاری ها.	۴۱
	دادن اطلاعات درست به افراد درست در زمان درست.	۶۳		در هر کاری بی خودی دخالت نمی کنم.	۴۲
	میزان توجه به محیط و مسائل سازمان.	۶۴		کار به کار همدیگر نداریم.	۴۳
	در جریان قرار گرفتن اخبار.	۶۵		همکارانم به راحتی با همدیگر کنار می آیند.	۴۴
	دنیال کردن رویدادهای علمی و آموزشی با مقررات آموزشی.	۶۶		همکارانم بسیار با هم صمیمی هستند.	۴۵
	استفاده از تجارب یکدیگر در گروه ها.	۶۷		احترام بزرگی و کوچکی را نگه می داریم.	۴۶
	میزان سعی در کشف واقعی بودن اطلاعات گروه.	۶۸		به نصیحت دیگران گوش می دهم.	۴۷
	انتخاب افراد مناسب برای امور مختلف.	۶۹		در موقع گرفتاری ها به درد آدم می خورند.	۴۸
ساختاری	وجود سیستم مطلوب کاری.	۷۰		توجه سازمان به برگزاری همایش ها و سمینارها.	۴۹
	تشکیل گروه های کاری مختلف.	۷۱		توجه سازمان به توسعه ارتباطات.	۵۰
	الگو قرار دادن افراد شایسته.	۷۲		میزان توجه و تاکید مدیران به تقویت حس مسئولیت پذیری.	۵۱
	مشخص کردن حیطه وظایف افراد.	۷۳		در انجام کارها اصول و ضوابط حاکم در سازمان را رعایت می کنم.	۵۲
	به نظر من برای حل مشکل یا انجام کار مثبت باید با همکاران خود همکاری مشترک داشته باشم.	۷۴		همکارانم احساسات همدیگر را درک می کنند.	۵۳
	من به این امر باور دارم که همه همکاران در صورت همدلی و همکاری در حل مسائل و مشکلات اداره توانا خواهند بود.	۷۵		با همکارانم توافق جمعی رو امور داریم.	۵۴
	باید به همکاران در تصمیم گیری های مشارکتی احترام بذارم.	۷۶		در مسائل ارزشی و اخلاقی مشارکت فعال دارم.	۵۵
	معتقدم که مدیران و مسئولان در قبال پیشنهادات و نظرات شخصی همکاران خوشحال می شوند.	۷۷		کلیه افراد در مقابل قانون برابر هستند.	۵۶
	در صورت بروز مشاجره و برخورد میان همکاران نقش میانجی را پذیرا می شوم.	۷۸	حمایت اجتماعی	در صورت بروز اشتباه سهوی توسط همکارانم، از آنها حمایت می کنم.	۵۷
همکاران برای حل مشکلات و مسائل با هم همکاری و همدلی دارند.	۷۹		برای حل مشکلات اقتصادی همکارانم قدم بر میدارم.	۵۸	
سازمان توانایی لازم را برای فراهم آوردن منابع کمیاب را دارد.	۸۰		چند نفری وجود دارد که برای حل مشکلاتم از آنها کمک می گیرم.	۵۹	
میزان رضایت از سازمان.	۹۹		محیط سازمان سبب برانگیخته شدن روابط، ارتباط و تعاملات	۸۱	

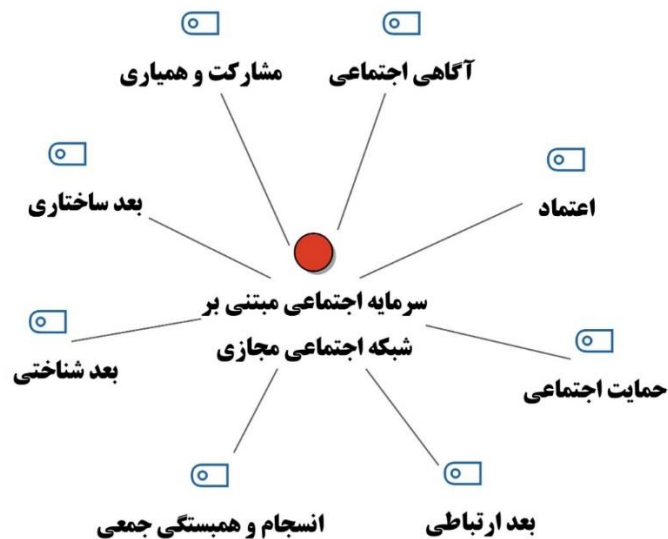
			اجتماعی بین کارکنان می شود.	
	۱۰۰	پرورش وجدان جمعی.	۸۲	کیفیت روابط میان کارکنان در سطح مطلوبی است.
	۱۰۱	انتخاب افراد مناسب برای امور مختلف.	۸۳	سازمان به منظور پیدا نمودن و دسترسی به منابع مناسب کمک های فراوانی را به کارکنان خود ارائه می دهد.
ساختی	۱۰۲	میزان هنجارهای رفتاری مشترک در میان اعضا(فرهنگ مشترک)	۸۴	امکان بهره مندی کارکنان از کمک سایر همکاران و یا افراد دیگری که در شبکه ارتباطی وجود دارد زیاد است.
	۱۰۳	میزان درک و دیدگاه مشترک اعضای واحد اجتماعی نسبت به اهداف و نتایج فعالیت های گروه(هدف های مشترک).	۸۵	کارکنان در سازمان با یکدیگر تعامل دارند و از سایر شبکه های ارتباطی در سازمان نیز بهره مند می شوند.
	۱۰۴	زیان و کد مشترک موجب افزایش سطح درک میان اعضای سازمان می شود.	۸۶	کمیت و تعدد روابط کاری درون واحدها در سطح بالایی است.
	۱۰۵	حکایت مشترک به عنوان یک مکانیزم اتصال دهنده، به افراد سازمان در ادغام و یکپارچه سازی منابع کمک می کند.	۸۷	میزان تعامل کارکنان در سازمان و سطح بهره مندی از شبکه های ارتباطی در سازمان.
	۱۰۶	کیفیت تعاملات دانشی.	۸۸	در سازمان مدیران می دانند که چه کسی اطلاعاتی در اختیار دارد.
	۱۰۷	کارکنان همیشه در آنچه در کار مهم است موافقت.	۸۹	حیطه وظایف افراد مشخص است.
	۱۰۸	کارکنان همیشه جاه طلبی و چشم انداز در کار را به اشتراک می گذارند.	۹۰	وضعیت و موقعیت روابط شبکه ای .
	۱۰۹	کارکنان همیشه در مورد دنبال کردن اهداف جمعی و ماموریت کلی سازمان مشتاق هستند.	۹۱	تعداد افرادی که عضو شبکه هستند.
	۱۱۰	دسترسی به منابع مختلف.	۹۲	میزان نزدیکی و شباهت افراد در یک واحد اجتماعی(ثبات شبکه).
	۱۱۱	احساس امنیت اجتماعی.	۹۳	الگوهای پیوند میان اعضای واحدهای اجتماعی(ترتیبات شبکه).
	۱۱۲	به نظر من وجود فرهنگ های مختلف در بین همکاران به بهبود اوضاع اداره کمک می کند.	۹۴	ایجاد روابط به واسطه ایجاد شبکه، امکان دسترسی به منابع(مثل دانش) را فراهم می سازد(پیوند شبکه).
	۱۱۳	به نظر من نباید به خاطر هرگونه مسئله ای در اداره در مقابل آن احساس تکلیف کرد.	۹۵	میزان سهولت و روانی جابه جایی ارتباطات(متناسب سازی شبکه های ارتباطی).
	۱۱۴	به نظر من برای ایجاد یک رابطه خوب باید به فعالیت تفریحی و ورزشی پرداخت.	۹۶	وسعت و شدت ارتباطات موجود در شبکه.
۱۱۵	کارکنان از اینکه عضو این سازمان هستند احساس افتخار می کنند.	۹۷	رسمی یا غیر رسمی بودن و متمرکز یا غیر متمرکز بودن ارتباطات می تواند بر توسعه سرمایه فکری تاثیر بگذارد(بیکر بندی پیوندهای ارتباطی).	
۱۱۶	به نظر من کارکردن در اداره لذت بخش است	۹۸	حسن نیت به یکدیگر.	
۱۳۷	روابط مبتنی بر صداقت و اعتماد متقابل.	۱۱۷	سطح بالایی از اعتماد و اعتبار بین کارکنان با یکدیگر وجود دارد.	

ساختاری

ارتباطی	۱۳۸	به نظر من باید برای بهبود وضع اداره و سازمان بدون چشم داشت و انتظار در اداره حاضر شویم.	شناختی	۱۱۸	نقش فردی کارکنان در ایجاد اعتماد- شبکه ها و تعاملات اجتماعی زیاد است.
	۱۳۹	من فکر می کنم اداره در آینده منافع مرا تامین نخواهد کرد.		۱۱۹	سطح تعهد بین کارکنان در روابط و فعالیت های مشارکتی آنان تاثیرگذار است.
	۱۴۰	احساس می کنم که به طور کلی همکاران من افرادی قابل اعتماد هستند و در مورد آنها نباید جانب احتیاط را بگیرم.		۱۲۰	کارکنان به وظایف و الزامات نقش خود و دیگر همکاران خود آگاهند.
	۱۴۱	در اداره باید مواظب باشم که همکارانم از من سوءاستفاده نکنند.		۱۲۱	رقابت بین کارکنان بر سطح اعتماد بین آنها در سازمان تاثیرگذار است.
	۱۴۲	کارکنان نسبت به تحقق اهداف مشترک سازمانی متعهد می باشند.		۱۲۲	کارکنان این سازمان متناسب با معیارها و ارزش های اصولی سازمان و واحدهای آن استخدام شده اند.
	۱۴۳	وفاداری کارکنان به سازمان در حد مطلوبی است.		۱۲۳	کارکنان خود را با سازمان تعیین هویت می کنند.
	۱۴۴	ارتباط با افراد خارج از محیط مجازی.		۱۲۴	هتجارهای مشترک و مستحکی در میان کارکنان ایجاد شده است.
	۱۴۵	ملاقات با افراد دارای علایق مشترک.		۱۲۵	سطح اعتماد متقابل در گروه های اجتماعی.
	۱۴۶	کارکنان تماس تلاش خود را در راستای تحقق اهداف مشترک سازمانی به انجام می رسانند.		۱۲۶	ظرفیت پذیرش تفاوت ها.
	۱۴۷	کارکنان به ارزش ها و معیارهای اصولی سازمان معتقدند.		۱۲۷	سطح ارتباط متقابل در گروه های اجتماعی.
	۱۴۸	کارکنان سازمان در برقراری ارتباط و انتقال مفاهیم به یکدیگر مشکلی ندارند.		۱۲۸	شیوه و فراوانی تماس.
	۱۴۹	محول نمودن انجام امور به افراد شایسته.		۱۲۹	نحوه و میزان تماس با همکاران.
	۱۵۰	برخورد منطقی با مسایل کاری.		۱۳۰	تطابق فرهنگی افراد را در تسهیم دانش توانا می سازد.
	۱۵۱	پذیرش انتقاد سازنده در جهت رشد توانایی افراد.		۱۳۱	کارکنان احساس می کند به همکاران دیگر متصل هستند
۱۵۲	توجه به توانایی افراد و رشد آنها.	۱۳۲	کارکنان همیشه با مشکلات مواجه خواهند شد و به دیگران کمک خواهند کرد.		
۱۵۳	تلاش جهت توانمندسازی افراد.	۱۳۳	کارکنان در صورت نیاز به حمایت می تواند به دیگر همکاران تکیه کنند.		
۱۵۴	هماهنگی گفتار و کردار افراد.	۱۳۴	همکاری به عنوان یک الزام.		
۱۵۵	وجود همدلی بین افراد.	۱۳۵	تعهد به اهداف فردی .		
۱۵۶	وجود رازداری بین اعضای گروه.	۱۳۶	تعهد به اهداف سازمانی.		
۱۶۶	وجود ترس و ارباب در سازمان.	۱۵۷	خودمدیریتی و کنترل امور بوسیله افراد.		
۱۶۷	توجه به تفاوت های فردی افراد.	۱۵۸	بالا بودن آستانه تحمل افراد.		

	احترام به افراد بر اساس تفاوت های فردی.	۱۶۸	ارتباطی	برخورد منطقی با مسائل کاری.	۱۵۹
	اهمیت دادن به مشارکت افراد.	۱۶۹		صداقت در انجام امور محوله.	۱۶۰
	فروتنی در رفتار و گفتار.	۱۷۰		اولویت قراردادن منافع افراد.	۱۶۱
	عدم توجه به ظاهر سازی.	۱۷۱		وجود نوع دوستی در بین کارکنان.	۱۶۲
	عدم وجود افراد و تفریط.	۱۷۲		پرهیز کارکنان از تملق و چاپلوسی.	۱۶۳
	پرهیز از دروغ گویی در انجام امور.	۱۷۳		احترام گذاشتن به شخصیت افراد.	۱۶۴
	محوریت قرار دادن اهداف سازمان.	۱۷۴		پرهیز از توهین به یکدیگر	۱۶۵

شکل شماره ۱: خروجی نرم افزار مکس کیودا در زمینه سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی

جدول ۳: مشخصات مفاهیم و کدهای محوری و باز مستخرج از تحلیل مصاحبه ها

فرآوانی کدهای باز	تعداد مولفه ها	کد محوری
۶۹	۲۴	اعتماد
	۹	آگاهی اجتماعی
	۴	حمایت اجتماعی
	۱۳	مشارکت و همیاری
	۱۹	انسجام و همبستگی
۱۰۵	۳۲	ساختاری
	۲۳	شناختی
	۵۰	ارتباطی
۱۷۴	۸	مجموع کد باز و محوری

بحث و نتیجه گیری

در این تحقیق بر مبنای هدف اصلی که شناسایی مولفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی تعریف گردید، ۱۷۴ کد باز و ۸ کد محوری شامل آگاهی اجتماعی، اعتماد، انسجام و همبستگی، مشارکت و همیاری، حمایت اجتماعی، ساختاری، شناختی و ارتباطی که از طریق مصاحبه عمیق استخراج شدند. لازم به ذکر است که اکثر تحقیقات سرمایه اجتماعی در فضای سنتی صورت گرفته در حالیکه این تحقیق در فضای مجازی و در بستر شبکه اجتماعی مجازی مورد بررسی قرار گرفته و ۸ مولفه شناسایی گردید. از نظر روش تحقیق، اکثر تحقیقات کمی هستند در حالیکه کار ما مصاحبه هم داشت. مقایسه بررسی یافته های پژوهش با بخشی از یافته های سایر پژوهشگران در حوزه سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی، نشان دهنده هم سوئی نتایج حاصل به شرح ذیل می باشد:

بعد آگاهی اجتماعی

آگاهی به عنوان بعدی ضروری و لازم برای سرمایه اجتماعی می باشد، یعنی هرچه شناخت و آگاهی افراد بیشتر باشد، ذخایر سرمایه اجتماعی نیز بیشتر است. تحقیق خیرگو و سهیلی (۱۳۹۷) با عنوان ترسیم الگوی ارتقای سرمایه اجتماعی در سازمان های دولتی ایران: پژوهش کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد اعلام داشتند که آگاهی جز عوامل اطلاعاتی می باشد و به عنوان عوامل برون سازمانی در ارتقای سرمایه اجتماعی نقش موثری دارند و همچنین تحقیق هسینگ و همکاران (۲۰۱۸) با عنوان بررسی سرمایه اجتماعی، یادگیری سازمانی و انتقال دانش به صنایع فرهنگی که اعلام داشتند یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، هنجارهای اجتماعی است و یکی از زیرمولفه های آن را شناخت و آگاهی در نظر گرفته شده است. پیشنهاد می گردد در سطح سازمانی به دوره های آموزشی کارکنان توجه زیادی شود همانطور که می دانیم ارتقای سطح آگاهی و شناخت می تواند بستر مناسبی برای تقویت سرمایه اجتماعی باشند.

بعد انسجام و همبستگی

انسجام و همبستگی، احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند. در دیدگاه جامعه شناسی، همبستگی پدیده ای است که بر اساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و به طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند. این امر مستلزم طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست، بلکه دعوت به احراز و کسب این ارزشها و احساس الزام متقابل است (نیک پور و همکاران، ۱۳۹۴).

این بعد با تحقیق (وینسنس و دیگران، ۲۰۱۸) با عنوان سرمایه اجتماعی، نابرابری در آمد و شیب اجتماعی در سلامت خود ارزیابی شده در آمریکای لاتین که اعلام داشتند انسجام و همبستگی به عنوان شاخص عوامل شناختی می باشد با این بعد مرتبط بوده و با تحقیق خیرگو و سهیلی (۱۳۹۷) با عنوان ترسیم الگوی ارتقای سرمایه اجتماعی در سازمان

های دولتی ایران: پژوهش کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد که اعلام داشتند انسجام و یگانگی به عنوان عوامل درون سازمانی که در ارتقای سرمایه اجتماعی نقش موثری دارند و همچنین با تحقیق فلاح (۱۳۹۸) با عنوان ارائه چارچوبی برای بازتولید سرمایه اجتماعی با استفاده از رویکرد فراترکیب اعلام داشتند که یکی از مقوله های اصلی تحقیق که راهبردها بوده و با دسته بندی به مقوله فرعی بنام راهبردهای اجتماعی که حاصل برخوردها و تعاملات اجتماعی و توجه به آنها اجتناب ناپذیر است؛ که این مقوله شامل تقویت انسجام و وحدت اجتماعی، توسعه مشارکت اجتماعی و تقویت عدالت اجتماعی می باشد و باید نسبت به نهادینه سازی سرمایه اجتماعی در سازمان پرداخته شود بنابراین می تواند با بعد انسجام و همبستگی مرتبط می باشد.

بعد شناختی

این بعد که به ایجاد زمینه ی مشترک میان افراد اطلاق می شود و نیز اشاره به میزان به کارگیری زبان مشترک میان افراد برای فراهم کردن و تسهیل توانایی آنان در دسترسی به افراد و اطلاعات آنان دارد (آقابرایان حمزه کلانی، ۱۳۹۵). بنابراین بینشی مشترک از اهداف و ارزش ها را برای اعضای شبکه فراهم نموده و مقدمه فعالیت بهینه آنان، در سیستم اجتماعی را فراهم می نماید (موغلی و همکاران، ۱۳۹۴). این بعد در تحقیقات دهقانی و فرجی (۱۳۹۶) و تحقیقات خارجی (وینسنس و دیگران، ۲۰۱۸)، هسینگ و دیگران (۲۰۱۸) معادل بعد کارکردی می باشد.

بعد ساختاری

این بعد اشاره به توانایی افراد برای ایجاد ارتباط برای دیگران در یک سازمان دارد. این ارتباط ها کانال های اطلاعاتی به وجود می آورند که میزان زمان و سرمایه لازم برای دستیابی به اطلاعات بیشتر را کاهش میدهد (آقابرایان حمزه کلانی، ۱۳۹۵). این بعد در تحقیق تقوایی یزدی و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با رفتار شهروندی و کارآفرینی سازمانی در دانشگاه های آزاد اسلامی استان مازندران و همچنین تحقیق فورت (۲۰۱۷) با عنوان سرمایه اجتماعی و ارزشیابی در جامعه پژوهشی تازه شکل گرفته معادل بعد ساختی می باشد.

بعد ارتباطی

بعد ارتباطی توصیف کننده نوعی روابط شخصی است که افراد با یکدیگر به خاطر سابقه، تعاملاتشان برقرار می کنند و ماهیت و کیفیت روابط در یک سازمان را دربر می گیرد (موغلی و همکاران، ۱۳۹۴). این بعد با تحقیق اکبری و ملکیان (۱۳۹۵) با عنوان عوامل اجتماعی موثر بر گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق به شبکه های اجتماعی مجازی که اعلام داشتند یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، بعد تعاملی است و همچنین با تحقیق هنرور و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان ارزیابی مولفه های سرمایه اجتماعی در شهر که اعلام داشتند یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، بعد روابط و تعامل اجتماعی است و تحقیق اردلان و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان تأثیر سرمایه اجتماعی و مسئولیت پذیری اجتماعی بر تعهد سازمانی (مطالعه موردی کارکنان دانشگاه رازی کرمانشاه) و تحقیق خارجی هسینگ و همکاران (۲۰۱۸) با عنوان بررسی سرمایه اجتماعی، یادگیری سازمانی و انتقال دانش به صنایع فرهنگی اعلام داشتند یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، بعد رابطه ای است. به مدیران پیشنهاد می گردد در سازمان جوی دوستانه و مطمئن ایجاد کند که حاصل چنین جوی کسب بهترین نتایج برای سازمان خواهد بود.

بعد مشارکت و همیاری

مشارکت و همیاری نوعی کنش هدفمند، جمعی و ارادی است. همچنین فضای مجازی باعث توسعه ارتباطات در میان گروه‌های همفکر میشود که از این طریق میتواند منجر به مشارکت اجتماعی گردد (فلاحی، ۱۳۹۵). مشارکت اجتماعی تأثیر بسیار زیادی بر تقویت سرمایه اجتماعی می‌گذارد. بنابراین، لازم است با تمهیداتی سطح مشارکت افراد را در اجتماع افزایش داد. عمده‌ترین عامل تأمین مشارکت، آگاهی و علاقه به تعلیم و همیاری و حاکمیت این فرهنگ در جامعه یا سازمان است. تحقیق فغفوری آذر و همکاران (۱۳۹۸) با عنوان طراحی مدلی پویا برای تحلیل سرمایه اجتماعی با رویکرد پویایی‌شناسی سیستم‌ها که به بعد مشارکت (مشارکت اجتماعی، مشارکت مدنی و کیفیت شبکه) و بعد همیاری اشاره کرده و همچنین در تحقیق فو و همکارانش (۲۰۱۷) با عنوان پیوند میان سرمایه اجتماعی و فعالیت فیزیکی در میان سالمندان چین که به بعد مشارکت اجتماعی اشاره کرده است. بنابراین به مدیران پیشنهاد می‌شود شرایط را برای مشارکت هر چه بیشتر کارکنان در تصمیمات سازمان فراهم آورند.

بعد اعتماد

اعتماد، هم مؤلفه سرمایه اجتماعی و هم محصول فرعی سرمایه اجتماعی است. بنابراین، در تحلیل سرمایه اجتماعی اعتماد جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. بعد اعتماد نوعی سازوکار انسجام‌دهنده است که وحدت را در نظام اجتماعی ایجاد و حفظ میکند و از نظر محققین سازمانی هم به عنوان مقدم‌های برای کنش جمعی موفقیت‌آمیز است و هم می‌تواند به منزله نتیجه کنش‌های جمعی موفق قلمداد شود. بنابراین اگر جامعه مورد مطالعه از سطح اعتماد بالایی برخوردار باشد، همین اعتماد بالا به دیگران، زمینه تعامل و ارتباط بیشتر را فراهم و تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل میرساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و مقوم حیات اجتماعی است (نیک پور و همکاران، ۱۳۹۴). در این تحقیق اعتماد به فضای مجازی اندازه‌گیری شده است که شامل اعتماد غیررسمی (اعتماد به افرادی که از طریق اینترنت با آنها تعامل دارد) و اعتماد به محتوای اطلاعات و اخبار دریافتی است.

تحقیق فلاح (۱۳۹۸) با عنوان ارائه چارچوبی برای بازتولید سرمایه اجتماعی با استفاده از رویکرد فراترکیب که اعلام داشتند مقوله اصلی تحقیق که شرایط علی بوده و در دسته بندی به مقوله فرعی بنام هم افزایی هنجاری بوده، که ریشه در ارزشها دارند، قاعده‌ی رفتاری را به وجود می‌آورد و آن را توسعه و جهت میدهند و برای ایجاد آن به ابعادی مانند مشارکت کارکنان، اعتمادسازی، تعاملات دوسویه مؤثر، فرهنگ سازی احترام متقابل، مدیریت مؤثر تعارض، توسعه اخلاق حرفه‌ای، بهبود روابط کاری و تقویت یادگیری تیمی توجه کرده است. تحقیق دهقانی و فرجی (۱۳۹۷) با عنوان بررسی کاربست مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی در مدارس شهر تهران؛ مطالعه‌ای کیفی انجام دادند که اعتماد از زیرمؤلفه‌های بعد شناختی تحقیق بوده و همچنین تحقیق ساوکانی و اسماعیل (۲۰۱۹) با موضوع بررسی عوامل موثر در ایجاد سرمایه اجتماعی، به ۵ بعد جهت ایجاد سرمایه اجتماعی اشاره کردند که یکی از آن ابعاد، بعد اعتماد سازی در زمان وجود مشکلات مالی می‌باشد. از این رو پیشنهاد می‌گردد فضایی مبتنی بر تفاهم، صداقت، اعتماد و همکاری باعث افزایش رضایت شغلی کارکنان و در نهایت بهره‌وری سازمانی می‌شود.

بعد حمایت اجتماعی

یکی دیگر از عناصر سرمایه اجتماعی مبتنی بر شبکه اجتماعی مجازی، بعد حمایت اجتماعی است. در واقع کمک کردن، هدایت کردن، راهنمایی کردن، مشاوره و اطلاعات به کسی دادن در شبکه های اجتماعی، حمایت اجتماعی می گویند. باین بعد با تحقیق فلاح (۱۳۹۸) با عنوان ارائه چارچوبی برای بازتولید سرمایه اجتماعی با استفاده از رویکرد فراترکیب که اعلام داشتند مقوله اصلی تحقیق که شرایط زمینه ای بوده و در دسته بندی به مقوله فرعی بنام سازگاری محیطی که حمایت اجتماعی اشاره کرده است و همچنین با تحقیق مهرانوش و همکاران (۱۳۹۸) و پيله وری (۱۳۹۶) مرتبط می باشد.

در نهایت با توجه به اینکه سرمایه اجتماعی یکی از مقوله های موثر در توسعه است به دولتمردان و دست اندر کاران مدیریت کشور پیشنهاد می شود ظرفیت های رسانه های از این دست را در ارتباط با روابط اجتماعی شناسایی و به کار گیرند و برای از بین بردن اثرات منفی این نوع رسانه ها مانند: مشکلات اخلاقی و فرهنگی می توان به جای محدود کردن یا اعمال نظارت شدید بر آنها با اجرای طرحها و برنامه های آموزشی با هدف افزایش سواد رسانه ای در خصوص رسانه های دیجیتال اقدام شود.

منابع

- ابوترابی اناری، فاطمه (۱۳۹۵). رابطه بین خودپنهانی و سلامت روان با نقش واسطه ای میزان استفاده از شبکه های اجتماعی و سرمایه اجتماعی آنلاین، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- امیریان، سهراب، عارفی، مسلم و میره ای، محمدی (۱۳۹۸). بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر نورآباد)، مجله مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۶(۴)، ۴۷۵-۴۹۵.
- آقابرایان حمزه کلائی، اکرم (۱۳۹۵). تاثیر سرمایه اجتماعی شبکه های اجتماعی مجازی بر توسعه کارآفرینی استان سیستان و بلوچستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- انصاری فرد، طیبه (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین شبکه های اجتماعی آنلاین و سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز رباط کریم- پرنده.
- ابوالمعالی، خدیجه (۱۳۹۱). پژوهش کیفی: از نظریه تا عمل. تهران: انتشارات نشر علم.
- امیدوار، تابان (۱۳۹۱). بررسی نقش شبکه اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- اردلان، محمدرضا، قنبری، سیروس، بهشتی راد، رقیه و نویدی، پرویز (۱۳۹۴). تاثیر سرمایه اجتماعی و مسئولیت پذیری اجتماعی بر تعهد سازمانی (مطالعه موردی کارکنان دانشگاه رازی کرمانشاه). فصلنامه مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی، دوره ۵(۱۰)، ۱۰۹-۱۳۲.
- اکبری، شیماء، ملکیان، نازنین (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی موثر بر گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق به شبکه های اجتماعی مجازی. فصلنامه پژوهشی اجتماعی، دوره ۸(۳۰)، ۱۴۳-۱۵۵.

- پيله وری ، امیرسجاد (۱۳۹۶). بررسی رابطه میزان و نحوه استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه حکیم سبزواری). پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه شهید باهنر کرمان، بازیابی شده از سایت ایران داک.
- تقوایی یزدی، مریم، نیازآذری، مرضیه (۱۳۹۶). رابطه بین سرمایه اجتماعی با رفتار شهروندی و کارآفرینی سازمانی در دانشگاه های آزاد اسلامی بسیار بزرگ استان مازندران. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، دوره ۸(۱۱) (پیاپی ۲۹)، ۱-۲۲.
- جهانبخش گنجه، صادق (۱۳۹۴). نگرش زوج بین شهر تهران نسبت به فرزندآوری با تاکید بر مولفه های سرمایه اجتماعی و فرهنگی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی تهران.
- خیرگو، منصور، سهیلی، حمیدرضا (۱۳۹۷). ترسیم الگوی ارتقای سرمایه اجتماعی در سازمان های دولتی ایران: پژوهشی کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، دوره ۵(۲)، ۳۱۵-۳۳۶.
- دهقانی، مرضیه، فرجی، محدثه (۱۳۹۶). بررسی کاربرد مؤلفه های سرمایه های اجتماعی در مدارس شهر تهران؛ مطالعه ای کیفی. *دوفصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه*، دوره ۵(۲)، ۲۷۷-۲۹۷.
- ربیعی سروندی، نیما ، صمدی فروشانی، مریم (۱۳۹۷). مطالعه و بررسی اثر مولفه های سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار، دومین کنفرانس ملی تحقیق و توسعه در مدیریت و اقتصاد مقاومتی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر (پژوهشکده مدیریت و توسعه)، بازیابی شده از سایت-https://www.civilica.com/Paper-IECONF02_02v.html.
- سلیمانی پور، روح اله (۱۳۹۴). شبکه های اجتماعی؛ فرصت ها و تهدیدها ، فصلنامه ره آورد نور، دوره ۳۱، ۱۴.
- ساروخانی، باقر، هاشمی نژاد، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی (مولفه های آن) و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان شهر ساری، *فصلنامه جامعه شناسی مطالعات جوانان*، دوره ۲(۲)، ۸۱-۹۴.
- شایان، علی، دانایی، حبیب اله و اندامی، مهرداد (۱۳۹۶). تأثیر استفاده از رسانه های اجتماعی بر عملکرد شغلی کارکنان دانشگاه تربیت مدرس، پژوهش های مدیریت منابع سازمانی، دوره ۷(۳)، ۱۳۵-۱۵۵.
- شهابی، محمود، بیات، قدسی (۱۳۹۲). شبکه های اجتماعی مجازی و کاربران جوان: از تداوم زندگی واقعی تا تجربه جهان وطنی، *مجله مجلس راهبرد*، دوره ۱۹(۶۹)، ۱۵۲-۱۸۰.
- علیپور ملباشی، یاور (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر گرایش به شبکه های اجتماعی مجازی (مورد مطالعه: دانش آموزان دختر متوسطه دوره دوم شهر اردبیل). همایش ملی آسیب های اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی اردبیل.
- فدائی کیوانی، رضا، خروجی کورنده، میلاد (۱۳۹۶). بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر کاهش فساد اداری در سازمان ها. *فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری شماره ویژه کنفرانس بین المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی*، ۱۸۰-۱۹۵.
- فغوری آذر، امین، باکویی، فاطمه، مهدوی عادل، محمدحسین، رادفر، رضا و افشار کاظمی، محمدعلی (۱۳۹۸). مدل سازی روابط سرمایه اجتماعی، امنیت، و توسعه گردشگری خارجی. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، دوره ۶(۴)، ۴۴۵-۴۷۳.

- فلاح، محمدرضا (۱۳۹۸). ارائه چارچوبی برای بازتولید سرمایه اجتماعی با استفاده از رویکرد فراترکیب. فصلنامه علمی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، دوره ۲۸(۹۳)، ۱۶۱-۲۰۳.
- فلاحی، زینب (۱۳۹۵). بررسی رابطه میزان سرمایه اجتماعی و مجازی (نمونه مورد مطالعه: جوانان ۱۸-۳۰ سال شهرستان گلپایگان). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء(س).
- کریمی، مهدی (۱۳۹۷). بررسی تاثیر عضویت در شبکه اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی کاربران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز تهران غرب.
- مصطفی پور، احسان، حقیقتیان، منصور و محمدی، اصغر (۱۳۹۷). تبیین جامعه شناختی میزان سرمایه اجتماعی محله های شهر تهران. مطالعات جامعه شناسی، دوره ۱۰(۳۸)، ۷۲۰.
- منتظری، محمد، پسندی پور، ندا و علیرضایی، اسداله (۱۳۹۵). تأثیر سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی سازمانی (مورد مطالعه: کسب و کارهای کوچک و متوسط منطقه ویژه اقتصادی سیرجان). مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۳(۴)، ۵۸۳-۶۰۵.
- مهرانوش، مینا، زندی نسب، مصطفی و بهرامی، مجتبی (۱۳۹۸). مدل سازی روابط سرمایه اجتماعی، امنیت، و توسعه گردشگری خارجی. مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۶(۴)، ۵۲۱-۵۴۲.
- متقی، افشین، قربانی سپهر، آرش و انصاری، زهرا (۱۳۹۸). واکاوی تأثیر فضای سایبر در افزایش مشارکت سیاسی و اثر آن در سطح سرمایه اجتماعی شهروندان ایران. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۱۱(۳)، ۱۰۷-۱۲۷.
- محمد امینی، علی (۱۳۹۶). عوامل موثر بر وضعیت سرمایه اجتماعی کاربران شبکه های اجتماعی مجازی در شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز رباط کریم- پرنده.
- موغلی، علیرضا، بهمنیاری، حمید، دانشور، بهاره و معصومی، رحیم (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و مدیریت دانش در دانشگاه علوم پزشکی شیراز. مجله میان رشته ای آموزش مجازی در علوم پزشکی، دوره ۶(۲)، ۴۰-۵۱.
- نوغانی، محسن، چرخ زرین، مرتضی (۱۳۹۲). بررسی تاثیر فیس بوک بر سرمایه اجتماعی پیوندی و پل زنده در بین جوانان، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی جوانان، دوره ۴(۱۲)، ۱۷۳-۱۸۸.
- نیک پور، عامر، رمضانزاده لسبویی، مهدی و واحدی، حیدر (۱۳۹۴). ارزیابی سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در ارتقاء کیفیت محیط های شهری (مطالعه موردی: شهر بابلسر). فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، دوره ۵(۱۹)، ۱۱۵-۱۲۶.
- هنرور، محسن، پاسیان خمیری، رضا و طراوت، محدثه (۱۳۹۴). ارزیابی مؤلفه های سرمایه اجتماعی در شهر ایرانی از دریچه متون کهن ادبیات فارسی. نشریه باغ نظر، دوره ۳۳(۱۲)، ۴۱-۵۸.
- وثوقی، منصور، رحمانی خلیلی، احسان (۱۳۹۳). رابطه رسانه های جمعی و سرمایه اجتماعی در کلان شهر تهران، مطالعات فرهنگ ارتباطات، دوره ۱۵(۲۶)، ۲۰۹-۲۳۳.
- Fu, C., Wang, C., Yang, F., Cui, D., Wang, Q., & Mao, Z. (۲۰۱۸). Association between social capital and physical activity among community-dwelling elderly in Wuhan, China. *International Journal of Gerontology*, ۱۲(۲), ۱۵۵-۱۵۹.
- Fukuyama, F. (۱۹۹۵). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity* (Vol. ۹۹). New York: Free press.

- Hsing, Ch., Liu, S., (۲۰۱۸). Examining social capital, organizational learning and knowledge transfer in cultural and creative industries of practice, *Tourism Management*, Volume ۶۴, February ۲۰۱۸, Pages ۲۵۸-۲۷۰.
- Hanifan, L. J. (۱۹۱۶). The rural school community center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, ۶۷(۱), ۱۳۰-۱۳۸.
- Hew, J. J., Lee, V. H., Ooi, K. B., & Lin, B. (۲۰۱۶). Mobile social commerce: The booster for brand loyalty?, *Computers in Human Behavior*, ۵۹, ۱۴۲-۱۵۴.
- Jahan, N. (۲۰۲۰). Participation Behavior in Social Networking Site Communities: An Empirical Study Based on Social Exchange and Social Capital Theory. *International Journal of Asian Social Science*, ۱۰(۱), ۲۹-۴۲.
- Kent, C., Rechavi, A., & Rafaeli, S. (۲۰۱۹). The Relationship Between Offline Social Capital and Online Learning Interactions. *International Journal of Communication*, ۱۳, ۲۶.
- Lee, S. (۲۰۱۸). Shared capitalism, social capital, and intra-organizational dynamics. *Journal of Participation and Employee Ownership*, ۱(۲), ۱۴۴-۱۶۱.
- Lohmann, R. A. (۲۰۱۳). Lyda Judson Hanifan.
- Moqbel, M. Nevo S., Kock N. (۲۰۱۳). "Organizational members' use of social networking sites and job performance", *Journal of Information Technology & People*, ۲۶(۳): ۲۴۰-۲۶۶.
- Morris, M. R., Teevan, J., & Panovich, K. (۲۰۱۰, April). What do people ask their social networks, and why? A survey study of status message Q&A behavior. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (pp. ۱۷۳۹-۱۷۴۸).
- Meng, A., Borg, V., & Clausen, T. (۲۰۱۹). Enhancing the social capital in industrial workplaces: Developing workplace interventions using intervention mapping. *Evaluation and program planning*, ۷۲, ۲۲۷-۲۳۶.
- Putnam, R. D. (۱۹۹۵). Bowling alone: America's declining social capital. In *Culture and politics* (pp. ۲۲۳-۲۳۴). Palgrave Macmillan, New York.
- Strömgren, M., Eriksson, A., Bergman, D., & Dellve, L. (۲۰۱۶). Social capital among healthcare professionals: A prospective study of its importance for job satisfaction, work engagement and engagement in clinical improvements. *International journal of nursing studies*, ۵۳, ۱۱۶-۱۲۵.
- Saukani, N., & Ismail, N. A. (۲۰۱۹). Identifying the components of social capital by categorical principal component analysis (CATPCA). *Social Indicators Research*, ۱۴۱(۲), ۶۳۱-۶۵۵.
- Vincens, N., Emmelin, M., & Stafström, M. (۲۰۱۸). Social capital, income inequality and the social gradient in self-rated health in Latin America: A fixed effects analysis. *Social science & medicine*, ۱۹۶, ۱۱۵-۱۲۲.